

Fabrizio Cebano

Intervenció educativa i formació- del lector

La lluentor dels mots

Des de la condició comuna de lectors, que ens agermana, m'atreveixo a proposar-vos avui, com a clausura d'aquestencontre de la fundació GSR, aquesta mena de prèdica que, com veureu, és més a prop del gènere desprestigiad del sermó que no de la noble i molt disminuïda lliçó magistral. Llibres, biblioteques i llibreries són per a tots nosaltres escenaris habituals; som tots, en efecte, gent de llibre en mà, «intel·lectuals», almenys en la peculiar definició de Woody Allen: «Intel·lectual és aquell tipus de gent que entra a llibreries i biblioteques, encara que NO plogui a bots i barrals.»

Us proposo que com a bibliòfils ens preguntem a nosaltres mateixos per la nostra estirp: «D'on venim?, on som?, on anam?» Interrogants que es recullen en aquests tres punts que escometré pel mateix ordre de formulació. Tractaré de veure, doncs, en primer lloc, de quina veta cultural procedim; quina herència ens deixa el llibre i la lectura; per què creiem que paga la pena de transmetre-la; què passa quan llegim, quina mena de relació hi ha entre llibre i lector. Quina és la situació en què avui es troba la lectura, el llibre i aquesta fraternitat universal dels lectors; dit d'una manera brutal: «Per a què serveix la lectura?» Després intentaré respondre la pregunta sobre què podem esperar del segle que guaita, amb el seu remolí vertiginós de mutacions tecnològiques, econòmiques i culturals. Finalment miraré d'entrar en allò que pot suposar la transició de l'ordre escrit a l'ordre electrònic, com es construeixen i arrelen avui les identitats en la denominada, amb més rapidesa que precisió, «societat de la informació».

1) D'on venim?

Procedim d'un entorn d'oralitat i de narració. Som transeünts en un escenari fugaç, només il·luminats per la llum d'un llamp, diem el nostre paper i sortim pel fòrum. A aquest instant fugaç el denominam present, per situar-nos en la cronologia dels nostres contemporanis: abans de, després de... Som temps i per això també som portadors d'alguna història que ens conta... Som narradors i narrats. La nostra cultura és pròpiament «narrativa», té poc més de vint-i-cinc segles i es basa en aquesta breu tradició humanista que solem denominar, amb orgull excolent, «cultura occidental», les arrels de la qual beuen a les fonts de la cultura grecollatina, a la cosmovisió judeocristiana; la imatge de la societat en què vivim des d'una perspectiva racionalista, laica i democràtica es projecta en aquesta construcció ingènua de l'idealisme jurídic que és la «declaració dels drets humans». De manera que diem compartir una determinada idea sobre la condició humana. I hi ajustam la nostra pròpia vida. L'esperit, la paraula i el pensament configuren els trets substantius amb què hem anat definint aquest ideal del gènere humà. Formen el bastiment cognitiu i moral amb què hem aixecat la nostra imatge al llarg dels segles. Les seves metàfores, valors, objectes i gèneres narratius arriben, després d'un recorregut *guadianenc* de segles, fins als nostres dies. Impregnen les nostres institucions i diem que són l'essència de la condició humana. Aquesta narració en la qual ens contam nosaltres mateixos, i que alguns en diuen «història», es desplega en un itinerari cronològic ampli, impossible de descriure a hores d'ara. Però en podem invocar els trets amb el ressò d'alguns mots, suficientment forts: déus, llegenda, poesia, narració, conte, mitologia, oració, oralitat, escriptu-

ra, impressió, llibre, estat, burgesia, novel·la, capitalisme, ciutat, industrialització, proletariat, escola, ciutadà, alfabetització, feixisme, comunisme, guerra, crisi, societat de la informació...

La paraula

Si hi ha alguna cosa que us vull dir, avui i aquí, és la importància de les paraules, la seva consistència i lluentor. Guarden una ressonància, una mena de connexió misteriosa. És la connexió que adquireixen els mots (dits, escrits, llegits...) en el seu frec amb les històries que ens contem i amb els valors humans: només les paraules són capaces de portar-nos fins a l'origen de la humanitat, fins a les fonts de la moralitat. I en els llibres memorables, en aquells que ens deixen la seva empremta indeleble, hi ha un pèndol màgic que assenyala el corrent profund d'aquesta font de permanent moralitat. Els éssers humans ho són perquè neixen amb una set de narracions particular i distintiva. És una peculiaríssima «necessitat», gairebé biològica, una aspiració pròpia de l'ésser humà, amb independència de l'espai i del temps: la que el tensa davant la Bellesa, la Veritat i la Bondat. Encara és cert, això? Encara subsisteixen avui les deïtats? Alguns em diran: — *Mirau que els reis d'Orient són els pares, i que no són gegants, que són molins...* Doncs si hi ha alguna tesi, millor axioma indemostrable, en aquesta conversa és aquesta. Crec que les arts, el coneixement i la paraula (i els llibres que n'emmagatzemen) són signes d'aquesta aspiració desgavellada dels humans en el seu pas efímer sobre la terra.

En aquesta apreciació no hi ha gens d'idealisme, perquè a partir d'aquí hem d'admetre que també cova en els humans, contrarijats en la recerca, l'energia incommensurable dels seus contraris. Rafael Sánchez Ferlosio, home libèrrim, ens ho adverteix: «Tot sol començar per l'estètica, ja que la que arriba primer és la Lietgesa, després l'Estupidesa i finalment arriba la Maldat.» Us concediré que certament és ingenu sostenir, en temps de guerra, d'exaltació de la banalitat, del cinisme i de la grolleria, que aquestes tres deesses encara avui habiten el territori de l'ésser humà, que en són el substrat primer, un humus en el qual creix com una heura obstinada la condició humana. Això no obstant, crec que aquesta és la tríada que regula la composició dels gens de la nostra memòria; l'energia que, almenys durant la infantesa (*l'in-fans* encara no parla, està en trànsit, en camí vers l'estatut ple del llenguatge) desemboca, tant a la identitat d'un jo precís, com a les avingudes de la fantasia i la imaginació, al seu torn avantsales d'aquesta terra imprecisa on brosten les fonts de la moralitat. I de la literatura.

El misteri dels llibres

Nosaltres som «gent del llibre» per raons d'ofici o professió. Però hi ha alguna cosa més: hem estat il·luminats en algun moment per l'aura dels llibres. D'aquí ve que compartim un secret, la complicitat del qual ens agermana. La literatura és un territori simbòlic vastíssim i amistós, en el qual podem excavar a la recerca d'aquest primer enlluernament fundacional. Un enamorament, dels secrets i dolors, del qual conservem la clau, i quan l'exili de viure ens en porta lluny, la palpam a la butxaca i sabem que podem tornar a aquella llar perduda mitjançant la lectura. En algun moment de les nostres vides, un *attimo indementicabile*, la lluentor de les paraules amb el seu fulgor ens va il·luminar l'existència prosaica. I ara ens trobam així, tot tractant de reviuire aquella emoció, d'encomanar aquesta dolça pertorbació a la resta de mortals. Recordem... la nostàlgia sempre ens torna el record inesborrable d'aquell professor que, en el desconcert de la preadolescència, ens va obrir la cambra secreta on hi ha els llibres; una tieta vella; una mare contadora; un amic d'aspecte físic, pàl·lid devorador de paper amb qui compartíem el goig de llocs prodigiosos de paper, desxifrables sota alguna llum secreta. Probablement tots vosaltres avui, en el fragor de les aules i a despit d'un temps tan poc favorable per al vol de la intel·ligència, cercau armar dames i cavallers d'aquesta àmplia germandat universal que cavalca sobre els llibres a la recerca de la bondat, la veritat i la bellesa. D'aquesta desmesura admirable, molt reduïda i encotillada, avui en diríem inocular l'amor per la llengua i la literatura, cosa ben diferent d'aquella cursa de lectures obligades (pel cànon de les lletres «Universals» de cada autonomia), una lobotomia indolora que es practica, en nom del currículum, a tantes d'aules.

És argumentable d'alguna manera menys hermenèutica, menys mística i cursi, això que els llibres són aquesta font de moralitat i humanització? No. O almenys no amb la claredat precisa de la lògica. Però el misteri fa part de l'assumpte que ens ocupa, sense ell les paraules no llueixen i es limiten a imposar l'autoritat de la seva presència nua. Aquesta argumentació del misteri opera en un altre camp, prové d'un context paracientífic. Però, en el marc d'aquest encontre, només afegiré que la relació de l'ésser humà amb els llibres i la lectura és, històricament, complexa i fascinant (vegeu el llibre apassionant *Historia de la lectura en el mundo occidental*, de Guglielmo Cavalli i Roger Chartier. Madrid: Editorial Taurus, 2001). Una història que il·lustra els avatars de quelcom prodigiós des del punt de vista pragmàtic. Res menys que la peculiaríssima forma de conèixer de l'home: una mirada que no enfoca ni avalua la realitat física exterior, a

la recerca dels seus signes i trets perceptibles per donar-los forma i seqüència cognitiva i conceptual, sinó que el converteix en oïda i ulls cap a l'interior, on neix aquest rumor que he denominat «ressonància». Aquest jardí tancat en què els mots adquireixen aquella lluentor originària, en què ens marquen decisivament la pell de l'ànima amb la seva cicatriu indeleble.

Conèixer i conèixer-se

Quan llegim (si ens llegeix un altre, el procés de transferència possiblement és diferent...) hi ha una veu estranya que no és exactament amb nosaltres, ni fora, ni en el llibre, que ens parla, que diu el text en una intimitat torbadorament imprecisa. Una veu que repeteix d'altra manera el text llegit i el construeix com una variant vaga del coneixement. Es tracta d'un coneixement d'una qualitat especial, del qual només diré això. L'ésser humà experimenta alhora pensament/acció/sentiment i els processa i integra constructivament en coneixements de diferents castes. Coneixement declaratiu (saber què: els fets, les idees); coneixement procedimental (saber com), i, finalment, coneixement estructural, una mena d'estrany mediador entre ambdós coneixements, la particularitat sorprenent del qual és permetre crear nou coneixement.

Aquesta qualitat de coneixement estructurant, d'autoconeixement, és allò que he denominat abans «coneixement constitutiu», una mena de saber intuïtiu sobre nosaltres mateixos i sobre l'horitzó moral de la nostra vida (els valors, si preferiu aquest terme tècnic que a mi no m'agrada, i encara m'agrada menys aquesta expressió de geometria moral dels... *valors transversals!*).

Aquí rau l'essència d'aquesta remor indefinible que he denominat «ressonància i lluentor» de les paraules... I és que l'art, la literatura, la poesia (aquí no podem evitar citar Rilke) tenen ànima, *pneuma*, aquell aire per transmetre emocions que aquí denominem ressonància, l'efecte major del qual és permetre trobar la porta secreta de l'accés al contorn moral del seu moment. Així doncs, aquesta introspecció callada ens entrena per accedir al «coneixement constitutiu», un saber fet de llums i ombres, un saber sobre nosaltres mateixos, sobre el temps i la vida, i que ens va construint com a subjectes d'un temps concret, i contemporàniament com a mínimes baules d'una cadena temporal que es projecta cap al futur. Estrany, sens dubte, és aquest so que permet que ens reflexionem per dins, furgar en l'hàbitat tancat que viu en nosaltres, que el vertebrà, li dóna identitat i l'ordena com a biografia, una narració molt personal i intransferible (com un document d'identitat d'ús interior) que s'enuncia així:

«JO...» I només des d'aquesta fatigosa consciència del jo, arribarem amb una mica de fortuna genètica als altres, a dialogar-hi, a empatitzar amb «l'altre», un altre extern però que se'ns assembla vagament, i a qui, potser per això, denominem «semblant». I diem que llegir és viure més i millor, perquè ens amplia i estén en els altres i als altres. En suma, aquest és un saber estrany, intensiu i vertical: com més sabem més àmplia ens sembla la nostra ignorància. Llegir s'erigeix d'aquesta manera com una tasca doblement descriptiva: tant per estar vius en el temps, per ésser contemporanis, com per escapar-ne, i escapar de la tirania de l'actualitat, de la fragmentació del dia a dia, de la mediocritat i de les mil i una mesquineses d'un temps que ens condemna a la pena de vida. L'exigent consciència de viure en el món, però també l'oportunitat d'una evasió benèida de les seves presons.

Babel de somnis

Gairebé res: llegir és necessari per completar l'ésser. I aquell que no llegeix ni sap escollir els seus llibres (o deixar-se escollir per ells... no ho sabem) és un esclau que no coneix la seva condició, un fals llibert encadenat a una petitesa de la qual podria alliberar-se... tot obrint un llibre. Perquè l'ésser humà no es defineix per allò que fa o allò que té —*homo faber/economicus*—, sinó per allò que li manca, per allò a què aspira. (Freud ens va fer un toc d'atenció i Lacan va rematar la feina.) Des de la consciència d'aquestes mancances, que convenim a denominar necessitats, sortirà a reconèixer sense pietat els límits d'ell mateix. Per això inventa, per estendre el seu imperi també a la natura: fabrica eines, enginy, talent per inventar i discórrer, habilitat per fabricar pròtesis tècniques, andròmines reals o simbòliques, que serveixin per superar la seva petitesa, les seves limitacions, per reordenar amicalment el seu espai i el seu temps. Així inventa escenaris amistosos on viure millor, amb menys por o amb més sentit: mobla l'espai i així el vesteix o potencia (mitjançant el temple, el mercat, la plaça, la ciutat, el telescopi). Doncs bé, la paraula és el primer i darrer maó d'aquesta arquitectura desesperada, una Babel bella i terriblement humana, d'un poder terriblement ambigu. Doncs de la mateixa manera que aquest maó basteix bellesa, construeix veritats i propaga bondat, amb el mateix material, la paraula nua, també s'inflamen —i quantes de vegades!— les ànimes d'odi, creen camps d'extermini, emmurallen la seva por amb nacionalismes excloents, perverteixen les idees amb aquesta argamassa especial de crueltat i ignorància que forja en guerra i terror. En aquesta tasca ambigua, una dialèctica infinita d'amor i odi, l'humà inventa i es val d'aquestes pròtesis virtuals que denominem narra-

cions. Relats ordenadors de sentit, que refereixen un altre món tan «real» com el primer: paradisos, expulsions i mites; forces del bé i del mal en lluita; déus propicis o irats; enemics obscurs; horitzons de llum i felicitat... Relats, contes, música de paraules...

En aquest escenari narratiu, mot a mot, s'orienta originàriament l'home, tot narrant-se com a tal i adjudicant-se un lloc anònim, encara no és subjecte, a l'obra que a l'escena és la seva comunitat, aquell brou en què aprèn tot allò que el ferma i l'allibera. (El jo és un invent posterior, un recurs narratiu que agrada més expressar a la novel·la: Don Quixot o Robinson Crusoe l'inauguren.) La narració ofereix models morals col·lectius i dona sentit al destí personal. Així neix una estirp d'herois intemporals que arriben fins als nostres dies. Cada generació té els que es mereix. Vosaltres teniu un poder envejable: sou bibliotecàries/autors/editors/docents... mediadors privilegiats entre personatges i lectors, podeu rescatar i ressuscitar milers d'herois i heroïnes que romanen congelats, portar-los a visitar i a ésser coneguts, adoptats, si hi ha sort, pels nouvinguts a aquest món (Hanna Arendt en diu «els nous»), éssers minúsculs, conscients de la seva fragilitat vulnerable, assedegats de carícies, de relats, de models per viure amb algun sentit capaç de misericòrdia. Aquest sentit reconfortant, paradoxalment, sovint prové d'un ordre desconegut, de terres desconegudes, porta la seguretat estranya del misteri i la paradoxal serenor de l'aventura. Per això és un prototip (sens dubte molt literari) d'aquesta necessitat heroica de transcendir el límit, és el del mariner que parteix a la recerca del món. A la paraula li agrada la frontera, perquè tot hi és possible... i versemblant. Per això el viatger és (hauríem de dir fou, inventada ja la televisió) el narrador nat, el subjecte allunyat de casa seva durant anys i que hi torna com l'heroi, investit de l'autoritat del narrador i que ha conegut els enigmes del món, els seus perills i paranys. Ulisses, és clar, amb les seves arts d'astúcia i valentia; això no obstant, la d'Ulisses és una valentia curiosa: es dona a si mateix el nom de *Ningú* i així aconsegueix enganyar (lingüísticament, podríem dir) Polifem. La paraula llueix fins a inflamar-se, i crema l'ull del gegant. Per cert, aquest és un valor, la parla, la paraula atenta a la finta i a l'engany, que els molts i molt variats infants dels contes populars també empren sempre amb enginy i astúcia; la paraula és la força dels febles.

Llenguatge i sentit

El llenguatge és la primera i principal eina de l'ésser humà, la seva «tecnologia» més versàtil (*Elogi de la tecnologia*, Ortega i Gasset). Sense llenguatge no hi ha pensament, ni intel·ligència. Per això l'ésser humà s'aboca a la parla per conquerir la seva

humanitat d'espècie; i potser també per això patirà tota la vida «fam de narracions», d'una urgència per desembarcar en el sentit. Necessita un aliment simbòlic, amb la substància del qual intenta, paradoxalment i il·lusòria, derrotar l'únic enemic invencible: la mort. Per això llegir un conte a un infant és fer-li un regal impagable: és introduir-lo dolçament en el temps. El nin viu el present, ignora el demà i, en conseqüència, la seva condició d'animal finit. Però l'home, l'humà adult, sí que coneix la seva temporalitat i intenta apaivagar l'angoixa d'aquest saber tenebrós mitjançant els relats. Així allunya aquesta certitud i intenta donar sentit a aquesta caducitat amenaçadora del cos. Fam de «relats constitutius» que orienten la seva vida i, també paradoxalment, el fan més temporal, tot suspenent el temps i els seus rigors, allunyant aquesta cruel certesa de la finitud. Allò que realment sobta és que sigui la mort, la seva revelació com a destí inapel·lable, la que sigui a l'origen de la vitalitat limitada del llenguatge, del pensament reflexiu i de la seva capacitat de fabulació. El llenguatge organitza un laberint de signes en el qual tot és possible.

Aquesta estranya, inexplicable necessitat de sentit sosté la torxa, que va de mà en mà, il·luminant les paraules, convertint-les en espurneigs d'una felicitat impossible. El relat, la narració, l'ordre còsmic d'una religió, la llegenda, la poesia, tots són el combustible que encén la flama d'aquesta torxa. Hölderlin sentència així aquesta condició poètica, fabricant de mites, de l'ésser humà: «Habita l'home poèticament la terra». A aquest àmbit de poderosa immaterialitat respon la literatura, i en general, totes les arts. Així, marcar trossos d'argila, deixar signes sobre les parets d'una cova, raspar budells d'animals amb una vara d'avellaner, bufar amb una canya tallada, donar formes a la pedra, aixecar megàlits, modular la veu, posar ritme a les paraules, lliurar el cos a una harmonia de gests... Les arts, com algun altre intent desaforat dels humans, són una arrauxada temptativa d'ebrietat i d'oblit, un desig de substància pròpia, no instrumental, literalment *in-útil* per a l'hegemònic criteri d'utilitat mercantil... Per a què serveix la literatura? Si algú es fa aquesta pregunta no està en condicions de comprendre'n la resposta, està exclòs del seu àmbit de significats.

D'aquesta nostàlgia de sentit provenim i aquesta ens obliga a considerar la Llengua i la Literatura, en majúscules, des d'un angle decididament fronterer i ambigu. Discurs metafísic, pensarà algú, i encertarà. Sens dubte és *meta-físic* atès que els seus fonaments no pertanyen a l'ordre racional i lògic de les ciències físiques. La seva jurisdicció és a un espai de significats transcendents, la frontera dels quals és una membrana subtil que marca el límit de

la qualitat d'humans i inaugura el regne desconegut que és més enllà de l'ordre quotidià de les coses i les persones..., allò que denominam realitat. Qui prova el gust d'aquest manà nutritiu no pot passar sense, com la poma del coneixement ens condemna a viure com a humans: fora de la mirada d'un déu que ens vigila. Nosaltres som malèfics adams i eves que, expulsats del paradís (aquell paradís de la biblioteca borgiana) anam per la terra ensenyant a llegir, deixant llibres, maquinant relats... enverinant la infantesa amb aquesta prodigiosa menja prohibida. Vosaltres, nosaltres tots, bibliòfils empedreïts, immersos ja en l'albor d'un nou mil·lenni, sentim el deure de salvar aquesta gran biblioteca heretada, aquest cor de veus mortes, per pura gratitud a la seva ressonància, que perviu amb nosaltres, en nosaltres.

Això no deixa d'ésser un conte, un relat en el qual cobram vida, ens retrata i ens permet comprendre'ns a la llum del mot. Això que ara us conto, aquest conte per a una clausura d'un encontre entre libròfils, és allò que volem veure des de la nostra llotja privilegiada, no és una veritat universal sinó, més modestament, un criteri per anar vivint-nos juntament amb els altres. És el relat que ens conta el vell humanisme liberal, encara vigent segons alguns optimistes, des del qual nosaltres, afortunats occidentals educats i ben alimentats, guaitam a l'abisme del segle XXI, tecnològic i mercantil. Mentre nosaltres ens bressolam en la nostàlgia d'aquest relat fundacional, alguns n'aixequen l'acta de defunció. (Sloterdijk ho fa a propòsit del text de Heidegger «Carta sobre l'humanisme».)

Tecnologies i altres canvis

El canvi essencial no és de caire tecnològic, com hom diu; això seria el mal menor. És molt més radical: canvien els estils i els mitjans per a l'aprehensió del món, les formes de percepció del temps, de l'espai i del Jo. Fins i tot canvia allò que entenem per Realitat i per Vida. Canvia el procediment del coneixement humà, de la relació Subjecte/Objecte i, en conseqüència, canvia el vector de l'enteniment tradicional/clàssic de la mateixa condició humana. La situació no és nova, encara que ho siguin els seus efectes pràctics. Per exemple, quelcom de semblant va succeir amb l'extensió de l'invent de Guttenberg.

I la literatura?, i els llibres? Nosaltres volem transmetre aquesta herència il·lustrada. Pretenem conservar-ne la memòria perquè valoram com a cabdal la seva aportació a la formació humana. Necessitam conjuntar el passat i el futur. Ausiàs March va escriure: «L'home és un animal de memòria i esperança.» Creiem que en els llibres, també en ells,

rauen tant l'essència de la nostra millor memòria com l'estímul més clar per a la nostra esperança. Durant segles hom ha pensat que es tracta d'una herència que mereix ésser transmesa a qui, acabats d'arribar a aquest món, hem de tutelar uns instants, abans que surtin a l'encontre de la vida, a l'aventura de cercar els seus propis límits. Creiem que els llibres poden contribuir a oferir-los ànim i armes, alè fecund per a aquesta batalla; però sobretot creiem que aquests nouvinguts, alhora i en el seu temps, hauran de transmetre aquesta herència, ampliada si hi hagués fortuna, de moralitat als que vinguin darrere ells a habitar el món.

Educació i lectura

Algunes persones pensen que avui, en plena postmodernitat, aquesta immensa herència és una rè-mora, quelcom vell, passat de moda, obsolet. Un obstacle per assolir un bon grau de competitivitat en el mercat, una ximpleria sense valor de canvi al particular espai sagrat que anomenem mercat. Sempre n'hi ha hagut, diran. Però abans mai no varen tenir el poder econòmic i polític als seus peus com avui tenen aquests fabricants de cultura i aquests venedors de «comunicació». L'educació d'aquests nouvinguts s'ha fet a través d'una mesurada interacció de subjectivitats, a la família, a l'escola, a la ciutat. *Paideia* denominaren els clàssics a aquesta osmosi calculadament casual entre els ciutadans i la seva ciutat. Aquesta feina s'ha fet, en temps més recents, amb la mediació del llibre, un mediador no sempre afortunat, basta recordar que d'un llibre hipostasiat han nascut els fonamentalismes religiosos... per no parlar dels polítics. Avui aquest itinerari formatiu, que ha de cimentar tant els seus sabers pràctics com la seva condició emocional i moral, cedeix en gran mesura davant altres agents socialitzadors d'una potència i eficàcia desconegudes.

La pressió mercantil sobre nins i joves ja és un sector pròsper de la indústria cultural, que assoleix proporcions inimaginables fins fa poc (qui no recorda aquí l'amic Harry Potter?). És un sector que sens dubte aixecarà el vol gràcies a les noves mediacions tecnològiques, la prefabricació d'imaginari col·lectiu i el previsible desembarcament de la «indústria dels continguts». Aquestes forces mercantils alimentaran —ja ho fan avui— amb tota casta de succedanis la fam de relats d'infants i joves. La conjura ja funciona i cal conèixer-la de prop, saber com funciona, per què el seu imperi és tan fascinant i què hi ha d'or i de fang en el seu tràfec continu. Les coses estan així i de res ens val lamentar-nos-en nostàlgicament, només com a lenitiu per a malencòniosos. Avui aquest imaginari col·lectiu s'encunya d'una altra manera, la narració del jo troba altres fonts i els relats circulen per vies molt diverses...

Complementàries de llibre? Diguem que, de moment, diferents... Aquest és un front en el qual les coses van molt ràpides, solem desenvolupar prejudicis forts, si bé és cert que gairebé no hi ha investigacions serioses sobre els seus efectes lingüístics, cognitius i morals. Qui de nosaltres, bibliòfils de pro, coneix a fons l'oferta dels videjocs i els seus secrets: estil gràfic, estructura narrativa, la ideologia que vehiculen...? Per què els atreuen tant? La rememoració d'un passat «nostre», és a dir, forjat amb i des dels llibres, ja no ens serveix com a llaçada per atrapar nous lectors hiperestimulats per un oci fatigós i car. Cal que acceptem els reptes, acceptar allò que les tecnologies ens portin, que és molt, esperançador i molt poderós. Però tampoc no cal deixar de banda allò que és essencial, les nostres velles i experimentades tecnologies de la paraula i el pensament. Avui saber parlar, llegir i escriure són hàbits nuclears per organitzar una identitat forta i flexible, capaç d'encaixar i reconstruir la pluja fina d'estímul tecnològics (reals i/o virtuals), de distanciar-se de la intel·ligència del consumisme compulsiu i, alhora, de manejar-se amb desimboltura, creativament, en l'atractiu laberint de nous instruments tècnics. Només si sabem com senten i què desitgen (i de què manquen) els infants/joves, sabrem com temptar-los amb la nostra fruita prohibida, aquella poma del llibre, inocular-los-en el gojós verí i descobrir-los l'aventura de les lletres. Llegir és un hàbit que mereix ésser prestigiat en el si de la cultura jove i recolzat sobre xarxes espacials de convivència pública, capaç de disputar a la nit, la píndola, l'alcohol i la velocitat la seva lamentable hegemonia de transgressió esclava. Qualsevol accés posterior al coneixement instrumental depèn del fet que l'educació, i l'educació lectora en particular, sigui capaç d'instaurar el domini d'aquest saber constitutiu. Llegiu, sinó, aquest fantàstic llibret de José Antonio Millán *La lectura y la sociedad del conocimiento*. D'aquesta educació primera fundacional dependrà la qualitat de l'educació, una qüestió que centrarà, desfigurada per l'utilitarisme, el debat sobre l'escola pública, tot desplaçant altres vells binnomis. «Qui no sap parlar no sap pensar i serà un esclau o un boig», ha escrit Félix de Azúa.

Torn a allò que ja he dit: cal legitimar novament la pràctica de la parla i la lectura, de la conversa pausada (barata, universal, compatible, sense endolls, d'emmagatzematge accessible, portàtil, etc.) de tot aquest humil però bàsic saber constitutiu que, com ja hem vist, és condició necessària d'una intel·ligència humana. No insistirem a bastament, en aquest temps d'enginyers electrònics, en l'ús de la paraula per la paraula, l'ús alegre de la parla, de dir, de llegir... Formes totes de dir-se i de sentir-se. Es tracta de tornar a posar en relleu (de re-valoritzar) un coneixement no instrumental, «inútil», que en-

senya el valor de la durada, la fruïció de dir, del temps no compulsiu, de la reflexivitat (el jo/ara) i la projectivitat (el jo/després).

Parar atenció a aquestes dues conquestes fundacionals: la deambulació exploratòria (aprendre a caminar inicia la conquesta de l'espai) i la de la parla (aprendre a parlar com a nomenament del món). Aquesta és l'autèntica educació: la de l'etapa infantil i primària, en què es posen les primeres pedres sobre les quals vindrà, si arriba, tota la resta. I tot pot començar per contar un conte..., per atrapar l'atenció de l'oient mitjançant la paraula, la seva lluentor, la ressonància... La vella, insubstituïble i tossuda força de les paraules. *Al principi fou el verb...* sembla senzill, però cal creure fermament en les capacitats de l'aprenent gen de la «condició humana» (les pedagogies gairebé sempre en desconfien, encara que proclamïn, en veu alta, tot el contrari...), exigir-li el compliment de la seva vocació irrenunciable i de la seva aptitud (Gabriel García Márquez *Instrucciones para un niño*), de jugar amb la seva juguina fins al final, de caminar per la frontera del seu saber fins al límit. Vocació i habilitat: dos termes vells. Però abans cal fer un acte de fe: crec en l'existència i en la força d'aquest instint innat de bellesa, veritat i bondat.

No hi ha institució educativa possible si no comença la seva obra tot contant un conte als oients. Sense il·lusió no hi ha projecte, i sense aquest no es pot construir res de significatiu. Després ve tota la resta. Per afegitó, deien les sagrades escriptures.

La literatura és una reserva magnífica d'enigmes, un dipòsit cultural immens, un préstec d'humanitat, una funció a la qual, avui més que mai, no podem renunciar. Hi ha mercaderies que avui cerquen omplir aquest buit. Però l'enigma sempre toca la porta del desig. El jo comença en un desig de sentit. I aquell nouvingut que un dia hostatjarem a casa nostra, aquell afamegat «ésser nou» que gaudia d'un present que creia etern, gasta la seva memòria en nostàlgia, envelleix i passa alhora a ésser amfitrió i guia dels altres que arriben, perd el seu «aire semàntic» (*pneuma*, ànima, raó) i surt d'escena. Un altre passatger de Caront que creua la negra llacuna de la Mort. Què en queda? Alguns deixen una empremta íntima en els llibres escrits o llegits perquè és sabut que és el lector el que fa parlar el llibre.

Recordau-ho. La nostra pregunta inicial era: *D'on venim?* Com he intentat demostrar de manera molt simple, d'una llarga cadena semàntica, d'un inabastable univers virtual, bastit amb la memòria i l'esperança.

2. ON SOM?

Fins ara he intentat descriure per què llibres, literatura i lectura formen un patrimoni fonamental i irrenunciable. D'aquesta estirp venim. Però, on som? Som al segle... Les velades monges de clausura es refereixen al segle, o al món, com aquell lloc i temps que deixaren per sempre més. Quan passam el lliandar del nou segle ens demanam, molests, inquietos davant l'alta deserció de lectors que desvetllen les estadístiques (i l'onada de mediocritat grollera que hom pot palpar), com captivar els nous perquè llegeixin, com guanyar la seva hiperestimulada atenció en un món ple de llums, renou i de gratificacions immediates. El nostre interrogant, ara que sabem d'on venim, és aquest: Al segle XXI (entès com a paradigma intemporal de la idea de futur) seguiran essent el llibre i la lectura ajuda, font d'imaginació i de nodriment moral per a l'alta condició humana? O dit d'una altra manera: Perd la paraula, paradoxalment, el seu lloc a la «societat de la informació»? Les denominades NTIC (noves tecnologies de la informació i la comunicació) se'ns proposen com la culminació d'una era del coneixement, de la prosperitat i de la bonança. Alguns visionaris anuncien el paradís i prediuen la fi de les contradiccions socials. D'altres pronostiquen l'infern, la deshumanització final, i miren desorientats i nostàlgics cap enrere. És la versió renovada d'aquella popular dicotomia entre «apocalíptics i integrats» d'Umberto Eco. Tecnofília i tecnofòbia. El canvi de mil·lenni sembla augmentar els temors. No entraré en el debat, però convé recordar que, això no obstant, aquesta no és una disputa nova o inaudita. Cada segle té els seus fantasmes. Cada nova tecnologia arriba amb la seva càrrega de promeses i amenaces; i quan neix sol ésser acusada de portar la mort d'altres enginyers anteriors. Així l'invent mateix de les lletres venia a portar «l'oblit a les ànimes», a acabar amb la memòria viva dels homes, «des d'ells mateixos i per si mateix», des del moment que la confiaven a un objecte extern que conserva la saviesa (recordeu el Fedre de Plató i el seu mite de Theut i Thamus, un text fascinant que Emilio Lledó tracta àmpliament en el seu llibre admirable *El surco del tiempo. Meditaciones sobre el mito platónico de la memoria i la escritura*. Ed. Crítica, 1992).

La impremta venia, doncs, a amenaçar el poder simbòlic (religiós) dels mediadors culturals, perquè permetia reproduir els escrits i generalitzar-ne la lectura. La premsa era vista com un risc per al poder polític; la ràdio acabaria amb l'oralitat popular; el telèfon, amb la interacció personal, directa; ell llibre, amb la memòria; el còmic, amb la novel·la; el cinema, amb l'imaginari popular comú, i la televisió, aquest còmode boc emissari, no serveix

per acusar-la que acaba amb totes les coses divines i humanes. Vistes aquestes objeccions amb perspectiva temporal ens semblen ingènues.

El desencantament del món i la infantesa

Hem dit que Literatura i Lectura són, per a nosaltres, formes privilegiades d'accés a la cultura. Un accés particular, que necessita dues situacions avui estranyes: temps i silenci. Hem vist que la literatura és una seducció costosa, una invitació a l'aïllament, a l'escolta recollida (*res-cogitans*) d'aquesta paraula interior. L'anomenada societat de la informació (de quina guerra hem sabut menys coses certes que la mediàtica guerra a l'Afganistan?) fa de la velocitat, la quantitat, la instantaneïtat, la caducitat i la renovació el seu major mèrit. Característiques que creen unes condicions ambientals oposades a aquesta introspecció atenta, dilatada en el temps i afinada en la percepció, que la lectura necessita. Aquesta és una recusació que ve de lluny. Walter Benjamin ja ho va advertir l'any 1936: «L'escassetesa en què ha caigut l'art de narrar s'explica pel paper decisiu tingut per la difusió de la informació.» Avui regna el renou, la imatge i la transparència social. Decibels i televisió. El món és un llogaret en el qual tot pot ésser vist. Aquest creixent i sostingut desencantament del món, i en particular del món dels «nous», es manifesta amb molts de trets i gairebé tots escassament positius per crear un clima adequat a la lectura, o almenys no hostil. Per citar-ne alguns dels que amb major força de succió abdueixen la infantesa i la joventut vers un «estil de vida» compulsiu en el qual llibres i lectures queden en un racó: el guirigall/el galimaties mercantil que posa preu a tot; el setge continu de la publicitat; el buidatge progressiu dels espais tradicionals de l'afecte i l'ajuda familiar (reproducció de la vida) o comunitària (que són traslladats a l'àmbit d'institucions i professionals, terapeutes i altres experts); la intensa expropiació d'experiències quotidianes; l'escassetesa de relacions amb adults significatius; l'ocupació de l'espai físic per l'automòbil; l'ocupació del temps de lleure per activitats de recuperació-reeducació-diversió obligada; la instauració del principi del plaer i la seva mercantilització; l'exaltació del pur instant; la difusió de models antagònics amb les exigències del coneixement de les coses immediates, la tirania de «l'actualitat». Sense l'agulló de l'astorament (aquella «llavor del coneixement» de Francis Bacon) es lliuren a l'avorriment, la malaltia infantil de la modernitat, plaga d'una infantesa saturada. Renou, solitud, aprenentatge sense significació, perversió consumista del desig... Un panorama en el qual l'educació lectora no és precisament fàcil.

A més, la transparència del món, l'absència d'enigmes, fan que els nostres estimulats «nous» siguin

precoçment vells prematurs en un món ja vist completament, un món «explicat ja» en imatges, amb la força que fa passar els fets vists per reals i els realment vists per la veritat. Veuen i creuen saber, però no tenen l'entramat lingüístic amb què poder fer-se «una idea», amb què contextualitzar allò que han vist en un territori moral, sense el consol de la paraula que narra, de la veu que alleuja, del relat que dóna sentit. Vells que habiten un món distorsionat i fragmentari, sense un significat durador. En aquest buit semàntic nombrosos esdeveniments d'una enorme força educadora passen sense deixar-hi l'empremta vital, o deixant la qüestió callada, ardent i oberta, enquistada i irresolta, incompresa. Esdeveniments que plantegen cruament les «preguntes decisives» (vegeu el llibre del mateix títol de Fernando Savater). Grans preguntes que ens «neixen» o que romanen sense resposta, dures i descarnades, i ens obliguen a madurar sota l'ombra de l'angoixa i la llum de la raó: el descobriment de la mort, de l'amor, de la violència, de la injustícia... Els iguals, la colla, es nucleen de vegades en aquest intercanvi de perplexitats i es constitueixen en l'autèntic formador d'identitats a recer de les modes. Societat de la informació aquest silenci renouer? Tancats com una sola joguina, la brillantor de la pantalla al fons de la seva caverna, sense paraules ni referents morals per posar nom a aquesta desfilada permanent d'ombres. Consciència sense signes per sentir-se a si mateix i sentir els altres.

Desig i saber

Aquest és l'estat de coses i aquest és l'escenari real en el qual hem de tractar d'estimular, per ofici i per principis, el desig de llegir, que requereix una disponibilitat per a l'astorament i l'emoció. Una actitud enterrada per l'allau del riu informatiu diari, però que el docent conscient del poder d'aquest llegat de paraules, el seu farcell de llibres i lectures, sap bé on ha d'excavar per desenterrar-los. Però això suposa apaivagar el renou ambiental, calmar els espasmes del temps compulsiu i emprendre després una tasca de reeducació de la mirada, l'afirmació d'un temps i d'un ritme apropiats perquè llegir esdevingui un esforç gojós, un deure l'altra cara del qual pot ésser el plaer. El desig dóna sentit a qual-sevol esforç. «A qui té un perquè no li importa el com», sentència Nietzsche. No hi ha aprenentatges significatius, duradors i forts davant el renou ambiental que no se sustentin d'alguna manera sobre el desig. Aquesta premissa del desig com espurna que encén l'interès per saber més és vàlida per a tots els aprenentatges que exigeixen un esforç afegit d'abstracció, de formalització i de generalització. I aquest és el procés complex que porta a la bona lectura, al bon lector. Desig que tantes vegades és

anorreat, dissecat i exposat a les vitrines didàctiques, amb un rètol que diu: *motivació, interès, necessitats de l'infant, estimul...* i també, ai! *animació a la lectura*. Què anima, si encara no existeix? El desig és una categoria del camp psicoanalític que resisteix malament que el trasplantem a l'hort pedagògic. Ara bé, el desig és condició necessària però, com vosaltres sabeu molt bé, no és suficient per arribar a construir un lector autònom, un lector capaç de mantenir i ampliar la seva talent de relats, sens dubte amb les ruptures i oscil·lacions que comporta l'edat, la moda, la publicitat, l'acne i altres circumstàncies passatgeres. El bon lector sovint sol ésser també un desertor, s'allunya de l'encantament de les lletres, ha de sucumbir a altres encantaments fonamentals, però no oblida mai, com el petit Polzet, el camí de tornada a la pàtria dels llibres.

El naixement del lector

El lector també es fa, i sovint en un brou cultural comunitari, com tots els aprenentatges vertaders. El lector habita en comunitats i hi pot aprendre juntament amb els altres. Llegir és una habilitat que se sustenta en el procés de socialització i de subjectivació; però per refermar-se requereix una comunitat d'acollida a la qual el llibre tingui el seu temps i el seu lloc: biblioteques acollidores, per exemple. I també per exemple, una comunitat educativa arrelada a un espai i un temps, que sàpiga acollir la paraula, el diàleg i l'exploració ordenada de l'interior i de l'exterior. El *logos* apareix així des de la talaia de la lectura de qualitat: atenta, pausada, serena, tenaç, i també solitària. Perquè llegir també és aïllar-se, encollir-se... I després sortir per retrobar-se amb la confraria de lectors. Una lectura que aleshores es fa coral i que també es complau a compartir amb altres aquesta reserva íntima d'imaginarí personal, i que opera com un aperitiu potent de la fam de llegir. Llenguatge i exploració, parla i curiositat; paraula i diàleg, pensament i activitat. Parelles insuperables per a un ball fantàstic.

Així l'ésser humà assaja el seu propi valor com a fabricant de somnis, creador de relats i narracions, tabulador d'un ordre nou en el qual ha de fer-se una identitat. En aquest sentit llegir és un gran joc... Només en aquest sentit? (Pensem en el procés que avui és habitual: cinema/videojoc/*gadgets*.../llibre i viceversa. Potter i el cinema i el llibre... També Tolkien...) El bon lector és capaç de trobar el sentit que no troba en altres instàncies i quan l'ha assolit hi reposa, mitiga la seva por i avalua l'estat de la seva memòria i de la seva esperança, madura i creix així. I aleshores constatarà, amb espant i goig, que el nombre dels seus interrogants també ha augmentat. Arribem, doncs, amics i amigues, a la darrera

qüestió pragmàtica, la pregunta del milió de dòlars, o euros hauríem de dir.

3. QUÈ HEM DE FER?

No tinc resposta, com és de suposar, sinó alguns apunts d'allò que podria ésser una reflexió menys fragmentària sobre els trets d'avui. Són aquests.

Un. Tampoc no és que tot sigui tan radicalment canviant: mai no hi ha res que sigui nou del tot, i som on sempre, en aquest límit en el qual es forja l'ésser humà, a la frontera del naixement del llenguatge.

Dos. Hem dit que els llibres són la reserva de la memòria, però com a productes neixen en un context cultural i històric i, en conseqüència, poden variar de forma, de suport, com en diem ara. Fins a quin punt la variació no implica un canvi qualitatiu? No tinc resposta a aquesta pregunta. Però crec que la lectura, més enllà dels canvis tecnològics o gràcies a ells, romandrà i creixerà. També és possible que, paradoxalment, a la denominada societat de la informació augmenti l'analfabetisme instrumental (hom ha «après» a llegir, però la gent no llegeix davant l'oferta industrialitzada d'altres ocis...); pot ésser que s'estengui com una metastasi la corrupció lingüística, el retrocés de l'ús intel·ligent de la llengua, oral i/o escrita, i amb ells, l'analfabetisme moral. Perquè si no som capaços de perpetuar la lectura, ja ho he repetit, haurem cegat les fonts de la moralitat, l'accés al tresor d'aquest «animari» de què parlàvem.

Perdre la paraula

Si falla la combinació (peculiar en societat) d'ambdós vectors (el respecte al llenguatge i a la lectura), podem pronosticar que es produirà un empobriment lent de la intel·ligència col·lectiva, de la paraula i de la seva capacitat significant referida anteriorment. Aclaparada pel renou, la premsa i el lucre, la paraula s'esterilitza i, diu R. S. Ferlosio, «sembla haver perdut tota la fe en si mateixa i en la seva capacitat de significar, referir i argumentar», tornarem a ésser animals prelocutius, gestuals, instintius, esquerps, vulnerats i acarats a l'insuportable mur gris del present. Vagi per dit que aquest procés d'erosió de la paraula –i dels seus contenidors, els llibres– pot ésser combatut i vençut des d'una «bona educació» (atenció: no reduïble a més escola), una formació no merament instrumental. Una educació capaç de discriminar els seus objectius essencials dels merament adjectius o procedimentals. Un combat singular perquè és revolucionari i conservador alhora.

Les armes per a aquest combat, les seves tecnologies, són ben senzilles i es desprenen dels seus contraris (renou, premsa, mercantilització). Les tres C: contemplació, conversació, comunicació. Amb altres paraules: educar la mirada, educar la paraula i educar l'expressió. Aquesta tríada inclou, evidentment, la formació en el domini d'aquestes ortopèdies magnífiques que poden ésser les noves tecnologies. No m'allargo més en aquest punt, que mereixeria per si mateix una anàlisi a fons, sense premsa. Però acabaré dient breument algunes coses sobre la societat en què vivim.

La societat de la informació

N'assenyalo les coses essencials. La tecnologia crea un nou espai social, un entorn propi i unes noves necessitats. Però les NTIC també creen (com ho va fer la impremta) una nova i potent ecologia per al coneixement, perquè modifica les nostres formes de sentir i percebre i expressar. Conseqüentment modifica sentiment, pensament i acció..., com ja hem vist, el trípede que sosté la màquina de la intel·ligència humana. Hi ha qui afirma que amb les NTIC tornen amb major força l'escriptura i la lectura, però amb modalitats diferents de les actuals.

Amb tota seguretat canviaran els protagonistes (ja ho fan: Potter/Fowls) i també les pràctiques de la lectura, de la mateixa manera que la impremta va suposar una revolució, tot i que menor del que diuen, en la tècnica de producció i reproducció dels textos i les modalitats de la publicació, difusió i consum. Allò que sembla més destacable d'aquest punt, «per al nostre assumpte», és que, a més de les seves innegables funcions utilitàries, instrumentals, les NTIC transformen el procés de construcció de la identitat de persones, com sintetitza Ignacio Echevarría (vegeu-ne els dos textos: «Telépolis» i «Los señores del aire»). Les NTIC obren «una altra manera d'expressar-nos i de conèixer-nos nosaltres mateixos». Crec que aquest és un aspecte crucial, a més de la transformació de la percepció del temps, de l'espai i d'allò que entenem per «realitat».

Mai abans una societat no ha estat batejada abans de la seva confirmació: «societat de la informació»; postindustrial; informacional (Manuel Castells és qui l'ha analitzada més lúcidament); del coneixement; postmoderna...; etcètera. Hi ha molta i molt estesa oferta ideològica en aquest discurs, que amb la seva exaltació ideològica i ultramodernista amaga que el rei va despullat; és a dir, que el model de «societat digital» que implica la ràpida divisió entre països rics i pobres, tot reforçant l'exclusió mitjançant una distribució asimètrica de les tecnologies. Ara no podem entrar en aquesta qüestió. (Al-

gues dades: el 65% de la població mundial no ha fet mai una trucada telefònica; el 40% no té electricitat; hi ha més línies telefòniques a Manhattan que a tota l'Àfrica subsahariana...)

Postmodernitat i Identitat

Recordau que abans hem convingut que llibres i lectura –i la Literatura com a llegat humanitzador– ajuden a configurar un Jo que, alhora, dota de significat l'experiència de cada individu i la de la seva comunitat (avui, el món).

Una identitat-tipus, un «Jo il·lustrat», els trets de la qual són: cohesionada verticalment, unitària, vertebrada al voltant de valors compartits, logicoracionalista, seqüencial, autoregulada. Un tipus de personalitat que es transforma, amb major o menor rapidesa. Anam, afirmen, cap a un nou Jo postmodern: «horitzontal», polièdric, canviable, intuïtiu, instantani, hectoregulat, processual, lúdic (el joc com a estil de vida), irreflexiu, hiperexpressiu. Una personalitat diferent, de transició entre la modernitat il·lustrada i racionalista i la postmodernitat, lliurada a l'exaltació de la imatge i de l'espectacle; a la diversitat; a l'autoconstrucció semàntica; a la flexibilitat; multivalorial i abocada a l'experimentació directa de diversos «guions i relats de vida»... (és l'estesa Síndrome de Port Aventura). En suma, una identitat polimorfa, canviant i «sempre de moda», és a dir: altament compatible amb els requeriments simbòlics, laborals i mercantils de la denominada globalització o mundialització, fase planetària del capitalisme financer (ja que els diners en són la major i millor metàfora) caracteritzada per l'ús intensiu de les NTIC i l'extensió d'una grimpan t tecnologia pseudoliberal. Una tecnologia que legitima l'imperi del mercat com a regulador de tota transacció entre individus (lliures d'elegir...) inclosa la compra/venda de les seves pròpies consciències. Jeremy Rifkin, (*L'era de l'accés*. Paidós) proposa una tipologia d'allò que ell denomina «home proteic» (si ho recordau, Proteu era aquell déu que canviava de forma) que configura una identitat diferent a la de l'«home il·lustrat». «Els nous homes i dones del segle XXI ja no són de la mateixa naturalesa que els seus pares i avis, els burgesos de l'era industrial.»

I així descriu els trets d'aquesta nova identitat proteica: menor reflexivitat, atenció-memòria curta/breu, més espontaneïtat, més terapèutica, menys ideològica: pensen amb més imatges i paraules. Això porta, afirma Rifkin tot citant investigacions dels Estats Units d'Amèrica, a una erosió del llenguatge, menor capacitat d'elaborar frases escrites, però major capacitat de processar dades electrònicament; menor racionalitat; major emotivitat; i a una percepció de la realitat més participativa, sis-

temàtica i subjectiva. (Exemple: les frases declaratives/enunciatives i més pantalla-interrogatives: «Saps?», «D'acord?», que Sherry Turkle refereix a la seva *La vida a la pantalla*. Paidós). El món ric (el pobre és invisible) és un gran escenari en el qual cada actor elabora el seu propi guió de vida, tot comprant estils, modes i experiències en el mercat de coses i símbols. En aquest món la vella escola pública, nascuda a l'escalfor de la Il·lustració, segueix essent la institució que ha de garantir el compliment del gran relat modern de la igualtat. És de preveure que perdi centralitat (pressupostària i cultural) i que rebi el setge d'una forta mercantilització del coneixement (*pat per know*), amb la intervenció pedagògica de la «indústria dels continguts».

Això certament suposa un risc, però també pot suposar una oportunitat única. La informació és un producte, una mercaderia; però el coneixement (informació amb sentit) hem vist que és el resultat d'un procés complex d'ensinistrament en el pensament i la reflexió. Les NTIC poden ajudar a canviar l'escola, si prenen per compte seu les rutines i els processos «d'intel·ligència estúpida». Per què no salvar per a la funció docent aquests grans objectius educatius, herència del vell humanisme, aquelles finalitats que necessiten espais favorables, temps densos, silenci i durada? Per què no transferir a l'àmbit de les tecnologies certes rutines d'alguns aprenentatges, amb els seus continguts i didàctiques? Sé que aquesta és una informació arriscada, i més perquè jo no la desenvoluparé. Però és una feina que queda per fer. Però als efectes de la nostra reflexió interessa destacar que, com indiquen autors d'adscripcions molt diverses (com Castells, Rifkin, Morin, Touraine i Giddens) a l'escenari econòmic de la mundialització capitalista, el procés de mercantilització entrarà fortament en el sector de la formació/instrucció/educació, un extens mercat verge. Com havia previst el vell Marx (en va dir *alienació*), la consciència dels individus, la seva identitat, esdevé mercaderia, amb la particularitat que es consumeix a si mateixa mitjançant la compra de serveis, d'oci i d'imaginari simbòlic sota el qual viurà la seva pròpia vida. Allò que abans he denominat «fam semàntica» es corromp quan se sotmet al dictat del mercat com una mercaderia més. La societat de la informació així pot ésser la de la ignorància satisfeta.

Humanisme més tecnologia

El ciutadà ideal (el subjecte únic del discurs capitalista, ric i connectat a l'hipertext) ja no és el tradicional obrer, el productor de béns obedient, sinó el consumidor mantingut en una joventut/infantesa/adolescència eterna, disposat a consumir tota casta de serveis reals o virtuals que defineixin una

jerarquia classista dels «estils de vida». Però també ens trobam davant una oportunitat immillorable perquè l'escola abandoni els temes secundaris i se centri en l'aspecte substantiu del procés educatiu, que compartirà amb altres molts àmbits no escolars. Crec que aquesta és l'agenda principal d'una cultura pedagògica crítica (i autocrítica) per al segle XXI. Això implica entrar en l'anàlisi i l'ús de les tecnologies però des de criteris educatius. Una posició crítica i experimental, flexible en els instruments i dura en els principis de l'escola pública, tot sostejant la vella bandera d'aquest «humanisme» que

hem descrit i innovat experimentalment en l'ús pedagògic de les NTIC. Tradició i canvi, reflexió i acció, compromís i flexibilitat... No responc la pregunta «què fer?» perquè no hi ha resposta. Pot ser que sigui en la pregunta mateixa el principi d'una acció reflexiva que es demana sobre la dignitat humana. Aquest és el repte d'aquests temps: defensar l'essencialitat de la condició humana i tornar-li la dignitat... Mitjançant els llibres, a través de la lluentor dels mots. Com a gent del llibre que som, quedam emplaçats a sortir a camí a desfer torts, foragitar malandrins i defensar els febles... a cavall dels nostres llibres. Gràcies. ◆

Butlleta de subscripció a l'ARC

La subscripció anual a la revista L'Arc té un preu de 9,30 €, i se'n publicaran tres números l'any.

Revista L'Arc. ICE (UIB). C/ de Miquel dels Sants Oliver, 2. 07071 Palma. Tel. 971 17 24 08

Nom ..... Cognoms .....

Adreça ..... Tel.: .....

CP ..... Població ..... Província .....

Us dediqueu a la docència? ..... A quin nivell? .....

Em subscric a la revista L'Arc, a partir del número ..... Mes ..... de .....

Domiciliació bancària   Taló nominatiu   Gir postal   Contra reemborsament

Taló nominatiu núm. ....

a favor de la revista L'Arc de l'ICE (enviat juntament amb aquesta butlleta)

Gir postal o telegràfic núm. ....

a favor de la revista L'Arc, de l'Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat de les Illes Balears
c/c 725-743-58 de Sa Nostra (del qual s'adjunta el resguard a aquesta butlleta)

Butlleta de domiciliació bancària

Nom i cognoms .....

Codi de compte de client

ENTITAT			OFICINA			DC			COMPTE		

Banc/Caixa ..... Agència núm. ....

CP ..... Població ..... Província .....

Titular de la subscripció (en cas que sigui diferent del del compte):
.....

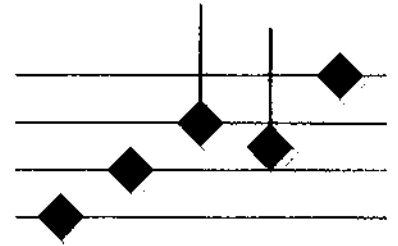
Senyors, us agrairé que, amb càrrec al meu compte/llibreta, atengueu, fins a nova ordre, el rebut que periòdicament us presentarà la revista L'Arc, de l'Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat de les Illes Balears, per al pagament de la meua subscripció.

Us salud atentament.

Firma,

L'ARC

**S'ADHEREIX I CELEBRA
ELS HOMENATGES A LA**

coral universitat
de les illes balears
XXV anys
1976/77 - 2001/02

CORAL UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS

EN OCASIÓ DEL SEU 25^è ANIVERSARI

PREMI RAMON LLULL DE LES ARTS A LA CORAL UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS

En reconeixement a la seva activitat musical, formativa i cívica a les nostres illes al llarg de vint-i-cinc anys. La seva trajectòria és un reflex destacat del compromís cultural i cívic de la Universitat de les Illes Balears, un compromís que no es limita al campus universitari.

Text de justificació del Premi Ramon Llull extret del diploma de reconeixement

**Universitat de les
Illes Balears**

Institut de Ciències
de l'Educació